

ВІДНОСИНИ ІТАЛІЇ З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОСХІДНОГО РЕГІОНУ ТА ЛІДЕРАМИ АТР У 2001-2011 РОКАХ

У статті проаналізовано маловідомі аспекти зовнішньої політики Італії, які дають змогу комплексно підійти до дослідження ролі Італії в глобальних процесах міжнародної політики та зрозуміти мотивацію ухвалення відповідних стратегічних рішень офіційним Римом.

Ключові слова: Італія, Палестина, Близький Схід, Лівія, АТР, Китай.

В статье проанализированы малоизвестные аспекты внешней политики Италии, позволяющие комплексно подойти к исследованию роли Италии в глобальных процессах международной политики и понять мотивацию принятия соответствующих стратегических решений официальным Римом.

Ключевые слова: Италия, Палестина, Ближний Восток, Ливия, АТР, Китай.

The article analyzes the little-known aspects of the foreign policy of Italy, which allow kompleksno approach to study the role of Italy in the global processes of international politics and understand the motivation of strategic decision-making official Rome.

Key words: Italy, Palestine, the Middle East, Libya, Asia-Pacific, China.

На відміну від традиційної проамериканської лінії у вирішенні іракського питання, імперативи зовнішньої політики урядів С. Берлусконі 2000-х років на Близькому Сході відображали автономний погляд Італії на процеси в регіоні. В першу чергу, це пояснювалося колонізаторським минулим країни, знанням сировинного потенціалу територій, домінантою зовнішньоекономічних інтересів та прагненням Італії отримати незалежний доступ до енергетичних ресурсів.

Аналізуючи даний аспект зовнішньої політики Італії, відзначимо наступні пріоритети. 1. участь у врегулюванні конфлікту між Ізраїлем та Палестиною; 2. відносини з колишніми колоніальними територіями.

Після приходу до влади другого уряду С. Берлусконі у 2001р. одним з головних завдань італійської дипломатії було поставлено збільшення внеску країни як посередника у врегулюванні ізраїльсько-палестинського конфлікту. Головними елементами зовнішньополітичної позиції були: докладання дипломатичних зусиль з метою недопущення використання сторонами збройної сили, проведення регулярних конференцій між конфліктуючими сторонами та «Близькосхідним квартетом» у складі ООН-ЄС-США-Росія, а також надання економічної допомоги.

Уряд С. Берлусконі був одним з перших, хто підтримав «План Маршала для Палестини», який передбачав реконструкцію палестинської соціальної та економічної інфраструктури, імплементацію проектів у галузях освіти, науки та культури [1]. При цьому, італійська сторона, в контексті надання допомоги Палестині, наполягала на запровадженні механізмів протидії корупції в Автономії [2]. Подекуди відкрите засудження використання сили проти палестинського населення з боку керівництва

Італії давало підстави припускати ймовірність виникнення розбіжностей у позиціях країни із своїм стратегічним союзником – Сполученими Штатами та окремими партнерами по ЄС [3]. Якщо у ситуації з Іраком йшлося про боротьбу з диктаторським режимом, який загрожує міжнародній стабільності, в даному випадку на порядок денний поставлено питання цивілізаційного співіснування країн регіону та глобальної безпеки, у встановленні якої ключову роль має відігравати ООН.

Італійський МЗС активно втручався у вирішення питання, пов'язаного з укріттям 13 палестинців, – представників ісламістських організацій, у Церкві Різдва Христового у Віфлеємі навесні 2002 р., звинувачених у тероризмі. Серед іншого, італійська сторона офіційно наголошувала на неприпустомості застосування силового варіанту з боку ізраїльських військових, а також була одним з ініціаторів компромісу між США, ЄС та Ізраїлем, в рамках відповідно рішення Європейського Союзу від 13 травня 2002 р., щодо депортації палестинців до Італії, Ірландії, Греції, Португалії та Іспанії із наданням їм політичного притулку [4]. Напередодні ескалаційної фази, коли ізраїльські військові були готові силою визволити заручників, світові ЗМІ активно спекулювали інформацією щодо нібито ухваленого урядом Італії рішення стосовно надання політичного притулку всім 13-и палестинцям, що одразу ж було спростовано офіційним Римом. У зворотньому випадку, це б означало підтримку союзницьких відносин із США та Ізраїлем. Врешті-решт, Італія, після винесення ЄС офіційного рішення та його «кулуарного погодження» з Вашингтоном, таки надала політичний притулок декільком мешканцям Палестинської Автономії.

Виходячи із зазначеного можна констатувати, що італійська зовнішня політика на Близькому Сході формується на балансі таких пріоритетів, як **роль посередника** «в дусі ООН», який закликає сторони до винайдення компромісних рішень для мирного врегулювання, **прагнення довести США свою союзницьку відданість та неприєднання до жодного з «таборів»** у рамках ЄС, яких розділяє бачення шляхів врегулювання Арабо-Ізраїльського конфлікту. На свідчення останнього розглянемо ситуацію з ухваленням Резолюції Комісії ООН з прав людини ві 15 квітня 2002 року.

Положеннями згаданого документа передбачалося засудження дій ізраїльської влади щодо палестинського населення та визнання «права Палестинського народу на протистояння Ізраїльській окупації з метою визволення своїх територій та відстоювання права на самовизначення... всіма шляхами, включаючи збройну боротьбу» [5]. В ході голосування табір лідерів ЄС традиційно розділювався на дві частини: Франція, Австрія, Бельгія, Португалія, Іспанія, Швеція підтримали резолюцію; Великобританія та Німеччина виступили проти її ухвалення. Єдиною з країн Великої Сімки, хто утримався, була Італія. Майже одразу після ухвалення документа колишній посол США при Комісії ООН з прав людини А. Мозес жорстко прокоментував позицію союзників Сполучених Штатів по НАТО, які проголосували в підтримку резолюції, назвавши їх «голосами підтримки палестинського тероризму» [6].

Підбиваючи висновки відзначимо, що головними постулатами італійської дипломатії у процесі врегулювання близькосхідного конфлікту є:

- пропагування закріплених у Статуті ООН загальнолюдських цінностей на кшталт незастосування збройної сили та вирішення конфліктів мирним шляхом, що унеможливує критику в адресу керівництва Італії як з боку жодної з конфліктуючих сторін, так і з боку окремих європейських партнерів по НАТО та США;

- неприєднуючись до жодного з таборів в рамках ЄС (участі ЄС, як члена Близькосхідного квартету – М. Н.) у питанні визначення шляхів та способів боротьби палестинського народу за самовизначення, офіційний Рим традиційно обіймає, як і у випадку вирішення Іракської кризи 2003 р., помірковано-нейтральну позицію, аналізує можливі сценарії, вичікує кульмінації при розв'язанні тієї чи іншої проблемної ситуації, стаючи, зрештою, на сторону переможця із закликом до толерантності сторін;

- зовнішньополітична лінія офіційного Риму не повинна бути подразником Сполучених Штатів та, значною мірою, співпадати з їх баченням ситуації.

Переходячи до другого аспекту дослідження, а саме ролі Італії як колишньої метрополії у близькосхідних процесах, зосередимося на аналізі італо-лівійських відносин у 2000-х роках.

Історичними спадщинами колонізаторської Італії були Триполітанія і Кіренаїка, території яких зформували більшу частину сьогodнішньої Лівії. Після приходу до влади в Лівії Муамара Каддафі у 1969 р. та проголошення країни Джамагірією італійське населення було депортовано, власність та

матеріальні цінності конфісковані в державну власність, підприємства підлягали націоналізації. Двосторонні відносини між Італією та Лівією, за своїм характером та ідеологічним забарвленням, до 1998 року розвивалися у фарватері спільної зовнішньої політики країн Заходу по відношенню до диктаторських режимів, які заохочували міжнародний тероризм. Більше того, сторони знаходилися на межі збройного протистояння, після того як у 1986 році з території Лівії було випущено ракету по італійському острову Лампедуза, де знаходиться табір для утримання біженців з африканських країн. На фоні світової фінансово-енергетичної кризи 1998 р. італійська правниця на чолі із С. Берлусконі підняли питання ініціативної нормалізації двосторонніх відносин з Лівією, як одним із лідерів ОПЕК. Головними сигналами з боку італійської сторони були необхідність визнати геноцид проти лівійського народу з боку Італії на початку 1930-х років, а також готовність надання матеріальної компенсації. В обмін на зазначені кроки офіційний Рим наполягав на встановленні привілейованого партнерства в енергетичній галузі, відкритті лівійського ринку енергоносіїв для італійських компаній в рамках режиму найбільшого сприяння.

Зазначені положення знайшли своє відображення у Спільному прес-релізі (Comunicato Congiunto) або т. зв. Договорі Діні – Мунтассер, підписаному 4 липня 1998 р. керівниками зовнішньополітичних відомств, які очолювали Спільну італо-лівійську Комісію. Положеннями документа визнавалося спільне прагнення сторін забути історичне майбутнє, вжиття заходів, необхідних для пошуку родичів лівійців, яких було депортовано колоніальними владами в Італію, надання матеріальної допомоги лівійській стороні з метою розвитку транспортної інфраструктури, урбанізації, побудови медичних та освітніх закладів [7]. Динамічно розвиваючи відносини з однією з країн, по відношенню до яких діяв режим ембарго ООН, італійська сторона наголошувала на тому, що процес «відбувається в рамках резолюцій Об'єднаних Націй щодо Лівії [8]».

Під час другої каденції як голови уряду С. Берлусконі у 2004 р. здійснив перший в історії італо-лівійських відносин офіційний візит до Тріполі, в ході якого відбулися зустрічі з М. Каддафі, а також керівниками профільних відомств Лівійської Держави. Головним політичним результатом переговорів стало офіційне визнання історичного примирення між Італією та Лівією, що було відображено в указі лідера Джамагірії стосовно відміни національного «Свята Помсти» (Італійській колоніальній окупації та геноциду 1930-х років – М. Н.), який відзначався 7 жовтня кожного року, а також домовленістю сторін щодо будівництва найдовшого підводного газопроводу по дну Середземного моря між Лівією та італійським островом Сицилія довжиною 520 км [9]. При цьому італійська сторона зобов'язувалося інвестувати від 1,5 до 6 млрд євро в будівництво автострад на Півночі території Лівії у напрямках кордонів з Тунісом та Єгиптом.

Провокаційну роль у відносинах між Італією та Лівією зіграв скандал 2006 р., пов'язаний із публікаціями у провідній датській газеті «Юландс Пост» карикатурних малюнків пророка Мухамеда, що

викликало неабиякий резонанс як в мусульманських країнах, так і країнах ЄС, де мусульманські спільноти влаштували низку акцій протесту. Не залишився непоміченим вчинок одного з міністрів італійського уряду Р. Кальдеролі (по квоті націоналістично-радикальної партії Ліга Півночі), який продемонстрував футболку із зображенням пророка Мухамеда під час інтерв'ю одному з французьких телеканалів у прямому ефірі. У відповідь, М. Каддафі заявив про необхідність офіційних вибачень з боку італійської влади, а також прискорення вирішення питання, згідно попередніх домовленостей, з виплатою компенсацій лівійським родинам, які постраждали від колоніальної окупації Італії. При цьому, лівійський лідер не виключив ймовірність терористичних атак в Італії з боку радикальних ісламістських груп. В Бенгазі італійське консульство було оточено місцевим населенням із спробами вторгнення у приміщення дипустанови. Результатами скандалу стали відставка Р. Кальдеролі із займаної посади, офіційні вибачення з боку італійського уряду, закриття Італією консульства в Бенгазі [10].

Наступним кроком політичних керівництв Італії та Лівії на шляху до стратегічного партнерства стало підписання 30 серпня 2008 р. у м. Бенгазі Договору про дружбу та співробітництво між Лівією та Італією, яким передбачалося обопільна відмова сторін від претензій, пов'язаних з історичним минулим та встановлення партнерства, надання Італією компенсації у вигляді інвестицій в розмірі 5 млрд євро за колоніальну окупацію лівійських територій, недопущення загрози або застосування збройної сили 3-ми країнами з національних територій сторін, заохочення італійських інвестицій, фінансова допомога Лівії для розвитку інфраструктури в країні [11], рішучі заходи з боку Тріполі у боротьбі із нелегальною іміграцією як транзитної країни та країни-постачальника нелегалів. Перед підписанням даного документа італійська сторона провела низку політичних консультацій із союзниками по НАТО на предмет сумісності принципів членства Італії в Альянсі із засадами нового італо-лівійського договору. Протягом чотирьох наступних років відносини Італії з Лівією набули рис економічної взаємозалежності партнерів; з одного боку, – майже весь потік енергоносіїв до Італії йшов з Лівії; з іншого – Лівійська Держава активно увійшла в італійський економічний простір, зокрема, на міланську біржу, придбавши (Центральний Банк Лівії – *М. Н.*) 7,5 % найбільшої банківської групи країни Unicredit, 2 % національного енергетичного гіганта ENI, 2 % національного військово-промислового концерну Finmeccanica, 7 % найтитулованішого футбольного клубу Італії Juventus [12].

Влітку 2009 р. відбувся історичний візит М. Каддафі до Італійської Республіки, який співпав із проведенням Саміту Великої Вісімки в Італії. Окрім того, що багаторічний революційний лідер Лівії провів зустрічі з членами італійського уряду, підписав угоди, які стосувалися співробітництва у військовій галузі, нафтогазовій промисловості, виступив перед студентами римського університету LaSapienza, а також мусульманськими спільнотами Італією із пропагандою ідей Зеленої Книжки, він, що викликало позитивний резонанс в західних країн, відкрито

виступив із засудженням дій Аль-Каїди та У.Бін Ладена як уособлення міжнародного тероризму [13]. Щоправда, він також засудив міжнародну політику Сполучених Штатів. На доказ прагнення «навести мости» між світовими лідерами та Лівією, С.Берлусконі запросив М.Каддафі для участі в Саміті Великої Вісімки у м. Акваїла 9-10 липня 2009 р. у якості «особистого гостя».

Подібні жести з боку С. Берлусконі виклакали низку питань та здивувань як у світових політичних колах, так і провідних ЗМІ. Зокрема, пролунала критика в його адресу через публічно продемонстровані дружні жести в бік лівійського лідера, а також відкритість висловлювань щодо упевненості у беззастережній налаштованості лівійської влади йти шляхом демократичних перетворень. Насправді, беручи до уваги бізнес-підхід італійського прем'єра до вирішення питань як внутрішньої, так і зовнішньої політики (т. зв. Берлусконізм – *М. Н.*), С. Берлусконі фактично монополілізував прерогативу головного торгового партнера Лівії – одного із світових енергетичних лідерів, та поставив у залежність від італійського реекспорту нафти та газу ряд європейських країн.

Показовість та штучний характер зовнішньополітичних жестів берлусконівської Італії по відношенню до Лівії, а також відсутність будь-якої морально-ідеологічної складової в італо-лівійських відносинах, були доведені під час громадянської війни в Лівії у 2011 р. Італія стала однією з перших країн, яка виступила із гострою критикою дій лівійської влади по відношенню до демонстрантів та, в обличчі С. Берлусконі, заявила про неприпустимість використання збройної сили проти мітингуючих. Між тим, в рамках ЄС, нищівної критики з боку колег зазнав міністр закордонних справ Ф. Фраттіні, який, що є традиційним для Італії, до останнього момента спостерігав за внутрішньополітичними подіями в Лівії, щоб ухвалити максимально виважене рішення. Він був єдиним керівником зовнішньополітичного відомства країн-членів ЄС, який одразу не засудив використання лівійськими владами збройної сили. Навіть після того, як офіційний Рим приєднався до спільних заяв відносно ситуації в Лівії, італійську дипломатію звинуватили у «жизофринії між офіційною позицією, спробами примирити ворогуючі сторони та виробленням спільної позиції Євросоюзу» [14].

Після перелому ситуації в громадянській війні в бік опозиції, С. Берлусконі став одним з перших світових лідерів, хто засудив режим М. Каддафі, звинувативши його в порушеннях прав людини та підтримці міжнародного тероризму. Аналізуючи хід згаданих подій, динаміку та характер двосторонніх відносин Італії з Лівією протягом 2000-х років, відзначимо наступне.

1. Італія притримувалася традиційної лінії, яка полягала у винайденні балансу між домінантою національних зовнішньоекономічних інтересів, спробами відігравати роль посередника, а також дотриманням зобов'язань перед союзниками по НАТО та ЄС.

2. Зовнішньополітична лінія С. Берлусконі відображалася в особистій харизмі лідера уряду, його підходах як бізнесмена до вирішення питань, штучний

відкритості до політичних опонентів, завуальованості прагматичних намірів офіційного Риму політичною демагогією на кшталт «найбільший друг країни» і. т. п.

Відносини Італійської Республіки з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР) на стратегічному рівні відображені лише у форматах італійсько-китайських та італійсько-японських відносин. По відношенню до решти країн регіону діють уніфіковані підходи. Важливим аргументом у підтримку даної тези є те, що протягом 2000-х років жоден з керівників італійських урядів (С.Берлусконі (2001-2005, 2005-2006, 2008-2011) та Р. Проді (2006-2008 р.) не здійснив офіційних візитів до країн АТР, окрім Китаю та Японії, а формат співробітництва обмежувався обміном візитами на рівні керівників галузевих відомств.

Китайську Народну Республіку (КНР) можна без перебільшення назвати головним торговим партнером Італії в АТР. Про це свідчить, перш за все, позитивна динаміка торговельно-економічного співробітництва, історичне підґрунтя якому заклала розбудова міждержавних відносин, як і у випадку з Радянським Союзом, по партійно-ідеологічній лінії.

Слід вважати, що італійсько-китайська міждержавна співпраця бере свій початок з візиту генерального секретаря Соціалістичної партії Італії П.Ненні до Пекіну у 1955р., де його прийняло керівництво Комуністичної Партії Китаю (КПК). У 1964 р. Китайська Рада розвитку міжнародної торгівлі та Інститут зовнішньої торгівлі Італії підписали Угоду про обмін представництвами. 6 листопада 1970 року Італійська Республіка офіційно визнала КНР, встановила з нею дипломатичні відносини та розірвала такі з Тайванем. Майже одразу в Китаї було розміщено чотири дипмісії; Посольство в Пекіні, консульські установи – у Шанхаї, Гонконзі та Кантоні [15]. Відзначимо, що рішення Італійської Республіки стосовно офіційного визнання комуністичного Китаю також підштовхнуло уряди Австрії та Бельгії до здійснення аналогічних кроків. Ініціатором встановлення дипломатичних відносин був згаданий лідер італійських соціалістів П. Нанні, якого у 1969 р. призначили міністром закордонних справ Італії [16]. Керуючись як національними інтересами, так й ідеологічними переконаннями, П. Нанні розумів, що відмова КПК, на запрошення італійської сторони, прибути в Рим для участі в щорічному Конгресі Італійської Комуністичної Партії у 1969 р., демонструвала налаштованість китайської сторони брати участь у подібних заходах лише у випадку офіційного визнання режиму [17].

Протягом 30 років італійсько-китайські відносини ровивалися незалежно від подій епохи блокового протистояння, накопичуючи потенціал для диверсифікації торгово-економічних відносин.

На час приходу другого уряду С. Берлусконі до влади, станом на 2002-2003 рр., Італія стала 5-м економічним партнером Китаю з-поміж країн ЄС із товарообігом 11,7 млрд дол. США [18].

Домінантними галузями італійського експорту були й залишаються на сьогоднішній день промислове обладнання, шкіряні вироби, оптика, фармацевтична

продукція; імпорту – електротехніка, тканини, металопродукція, хімічна продукція.

У 2004 р. Італію відвідав з офіційним візитом прем'єр-міністр уряду КНР Вен Жибао, в ході якого було засновано Міжурядовий Комітет Італія – Китай – головний міжурядовий механізм координації двосторонніх відносин. Динаміку було продовжено візитом голови генерального штабу міністерства оборони Італії Дж. Ді Піола до Китаю у 2005р., який поклав початок стратегічному партнерству країн у військовій галузі [19].

Продовжуючи справу уряду С. Берлусконі по інтенсифікації італійсько-китайських відносин, одним з перших закордонних візитів в якості нового прем'єр-міністра країни Р. Проді у 2006 р. здійснив саме до Китаю, започаткувавши традицію державних візитів. Поєднуючи участь у Саміті Великої Вісімки у м. Акваїла в липні 2009 р. лідер КНР Ху Дзінь Тао здійснив офіційний візит до Італії, в ході якого його супроводжувала делегація керівників 300 китайських компаній для участі у спільному з італійськими партнерами бізнес-форумі [20]. У 2010 р. з державним візитом Китай відвідав президент Італії Дж. Наполетано, в рамках якого відбулися його зустрічі з Ху Дзінь Тао, Вен Жибао, а також виступ перед членами Комуністичної Партії на тему співробітництва між Італією, ЄС та Китаєм. У 2011 році сторони провели ряд спільних заходів, присвячених відзначенню 150-річчя Об'єднання Італії та 90-ї річниці із заснування КПК.

Італійсько-японські відносини характеризуються відсутністю проблемних питань або невирішених спорів з головним наголосом на таких секторах співробітництва як спільна участь у форумах Великої Вісімки та Великої Двадцятки, обговорення питань глобальної та регіональної безпеки, обмін досвідом у ліквідації наслідків землетрусів, превентивні заходи при появі природних лих. Протягом 2000-х років відбулося близько 20 зустрічей на високому та найвищому рівнях між керівництвом двох країн. Станом на 2011 рік товарообіг між Італією та Японією склав 9 млрд євро [21].

Узагалюючи принципи та пріоритети зовнішньої політики Італії у відносинах з рештою країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону відзначимо наступне.

– Італія визнає стратегічне значення регіону для стабільності світової фінансово-економічної системи та його інвестиційний потенціал;

– Офіційний Рим виступає за активний діалог між ЄС та АСЕАН – регіональними інтеграційними структурами, – який повинен відігравати роль додаткового механізму для заохочення двосторонніх відносин між країнами регіонів;

– Італія підтримує ініціативу імплементації спільної стратегії США та ЄС по відношенню до АТР, закріплену у Спільній Заяві Держсекретаря США Х. Клінтон та Верховного Представника з питань зовнішньої політики ЄС К. Ештон 12 липня 2012 р. [22];

– Італійська Республіка усвідомлює важливість Індії та Пакистану як гарантів регіональної безпекової рівноваги у Південній Азії;

– Італія визнає роль В'єтнама як «вхідної брами в субрегіон» Південно-Східної Азії, з огляду на існуючу розгалужену систему двосторонніх договорів офіційного Ханоя із сусідніми країнами щодо вільного переміщення товарів та робочої сили;

– Південна Корея розглядається як важливий партнер Італії по формату Великої Двадцятки, головним елементом двосторонньої співпраці з яким є питання ядерної безпеки та торгово-економічне співробітництво;

– Австралія, завдяки майже мільйонній діаспорі вихідців з Італії, які формують лобістський механізм, вважається головним партнером в регіоні Океанії.

Як вже згадувалося, протягом двох урядів С. Берлусконі у 2000-х роках не відбулося жодного офіційного візита керівника італійського уряду до країн АТР. Обмін візитами на двосторонньому рівні відбувався виключно на рівні керівників галузевих відомств, їх заступників та у форматі експертних консультацій. Разом з тим, це не говорить про периферійність регіону для зовнішньої політики Італії, а лише підтверджує тезу про фактичну відсутність політико-ідеологічної площини, перевагу економічної складової та домінування прагматичного підходу до розвитку відносин з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Interview with Undersecretary for Foreign Affairs Alfredo Mantica. Il Secolo d'Italia, 7 February 2002.
2. U.S. in surprise announces an international meeting to tackle the Middle East. New York Times on the Web. 3 May 2002.
3. Elisabetta Cassina Wolff. Romansk Forum. Nr.16-2002/2. P. 3.
4. La Repubblica. 8 Maggio 2002. P.1.
5. UN Commission on Human Rights Resolution 2002/8, UN Doc.4/Res/2002/8, 15 April 2002.
6. Steven Edwards: UN Backs Palestinian Violence. Christian Action for Israel, April 16, P. 1.
7. Comunicato Congiunto Dini – Mountasser. 04.07.98.
8. Accordo Italia Libia. Roma avvia il disloco con Geddafi. Corriere della Sera. 5 Luglio 1998. P. 2.
9. Italy's Bad Romance: How Berlusconi went Gaga for Geddafi. Time Lists. 30.08.10. P. 1.
10. Gheddafi: non escludo altri attachi a Italia. Corriere della Sera. 3 Giugno 2006. P. 2.
11. Craxi avverti Gheddafi del bombardamento USA. La Repubblica. 30 Ottobre 2008. P. 1.
12. Italy's Bad Romance: How Berlusconi went Gaga for Geddafi. Time Lists. 30.08.10. P. 1.
13. Gheddafi: USA come Bin Laden. Partitismo aborto della democrazia. La Repubblica. 11 Giugno 2009. P. 3.
14. La Repubblica. 22 Febbraio 2011. P. 1.
15. China Intercontinental Press, 2004. ISBN-5085-0510-7.
16. Paul Hofman. Rome and Peking in Across on Ties; National link to Italy is ended. The New York Times, 7 Novembre 1970. <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F30914FA3A5B107B93C5A9178AD95F448785F9>.
17. Louis B. Fleming. China Won't Attend Red Party Congress in Italy. Los Angeles Times, 6 February 1969. <http://pqasb.pqarchiver.com/latimes/access/673366352.html?dids=673366352&FMT=ABS&FMTS=ABS:AI&date=Feb+06%2C+1969&author=LOUIS+B+FLEMING&pub=Los+Angeles+Times&desc=China+Won't+Attend+Red+Party+Congress+in+Italy&pqatl=google>.
18. Istituto Nazionale per il Commercio Estero. Brevi cenni sui rapporti economici e commerciali Cina – Italia 2003. P.4.
19. China, Italy to promote military relations. People's Daily, 24 Settembre 2005. P.1.
20. Hu Jintao in Italia con 300 imprese, firma nuovi accordi. Il Sole 24 Ore. 7 Luglio 2009. P.1.
21. Istituto Nazionale per il Commercio Estero. Rapporti economici e commerciali tra Italia e Giappone 2011. P. 5. http://www.eu-un.europa.eu/articles/fr/article_12417_fr.htm.

Рецензенти: Іванов М. С., д.політ.н., професор;
Подаєнко Ю. Л., к. політ.н.

© Нелін М. В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 24.04.2013 р.

НЕЛІН Максим Володимирович – здобувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: регіональні дослідження європейських країн.